

ответственного участия. Важный компонент общественной компетентности личности – это умение не только подчерпнуть знания с разных источников, но и дать им критическую оценку, учитывая исторический опыт, менять жизнь конкретными делами.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, любовь к родному краю, патриотизм, народность, взаимодействие семьи и школы.

Zazharskaya A. National-Patriotic Education of Pupils of Initial Classes in the Interaction of Family and School

In the article the author reveals the basic directions of work of primary school teachers with national-Patriotic education of the younger scholars. Patriotic education in schools aimed at attracting students to the deep layers of the national culture and spirituality, the education of children and young people's national and ideological views, ideas, opinions and beliefs on the basis of the values of Russian and world culture. It is carried out at all stages of schooling provided comprehensive development, harmony and integrity of the person, development of its abilities and giftedness, the enrichment on that basis of the intellectual potential of the nation, its spirituality and culture, the education of the citizen of Ukraine, capable of independent thinking, public choice and activities aimed at the prosperity of Ukraine.

Today a joint task for schools, parents, government, community is to prepare the young generation for competent and responsible civic participation. An important component of civil competence of personality is the ability to not only gather knowledge from a variety of sources, but also to give them a critical evaluation, carefully based on historical experience, change the lives of specific cases.

Key words: national-Patriotic education, patriotism, nationality, love of native land. the interaction between family and school.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Желанова В. В.

УДК 37.013.45

Н. Л. Отрошенко

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ
У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ
ШКОЛИ**

Для утвердження України як держави, в якій найвищою цінністю визначається людина, проблема інвестування у розвиток людського капіталу є надзвичайно актуальною. Так, міністр освіти і науки України

Лілія Гриневич, виступаючи на Світовому освітньому форумі (The Education World Forum) в Лондоні, зазначила, що для того, аби дати шанс кожній дитині успішно розвинути власні таланти, Україна має перезавантажити свою систему середньої освіти, адже саме вона може вплинути на долю практично кожної дитини. Нова українська школа є однією з основних політичних реформ в майбутньому. Вона має забезпечити інвестиції в розвиток людського капіталу заради інноваційного зростання країни і самореалізації кожної людини [5].

Існують різні форми вкладень у людський капітал, але основною і найбільш вагомою формою інвестицій є освіта, від якої досягається найбільша ефективність. Інвестиції сприяють формуванню висококваліфікованих працівників. Узагалі, сьогодні людський капітал визнаний найціннішим ресурсом. Саме людський капітал, а не матеріальні засоби виробництва, є чинником підвищення конкурентоспроможності та економічного зростання країни.

Глобалізація вимагає того, щоб національні економіки розвивалися на основі упровадження інноваційної політики розвитку та формування людського капіталу, що пов'язано із значним зростанням значення знань, навичок, рівня життя тощо. У всіх розвинених країнах профорієнтація розуміється як найважливіший інструмент підвищення якості робочої сили, який забезпечує професійну та географічну мобільність, що представляється найважливішою умовою ефективності економіки в глобалізованому світі.

Сьогодні стали прийнятні ідеї організації системи профорієнтації в умовах ринку праці, виховання конкурентноспроможної особистості, які обґрунтовано в роботах зарубіжних авторів (В. Адамс, С. Векслер, М. Вудкок, Н. Гісберс, А. Маслоу, К. Роджерс, Д. С'юпер, М. Сакуяма, Е. Фромм, С. Фукуяма, Л. Якокка). У вітчизняній літературі одними з найбільш авторитетних науковців щодо проблем профорієнтації в психології є Б. Федоришин, а у соціології – Є. Головаха. У Росії відповідно в психології – Є. Клімов, у соціології – В. Шубкін.

Таким чином, *метою* нашого дослідження стало розкриття соціально-педагогічного аспекту у профорієнтаційній роботі загальноосвітньої школи як важливого та актуального у педагогічній науці.

Функціонування сучасного українського суспільства вимагає особистостей, які здатні адаптуватися до надзвичайно складних умов життєдіяльності, ринкової економіки, боротьби за вищий (кращий) статус у суспільстві, систематично оволодівати новими знаннями, навичками і вміннями, способами діяльності, долати перешкоди, досягаючи поставленої мети, при цьому не зашкоджуючи власному психічному здоров'ю й зберігаючи психологічну стійкість. Безперечно, йдеться про конкурентоспроможну особистість, адже будь-який роботодавець зацікавлений у пошуку ефективних працівників. До речі, «ходяча енциклопедія» знань, отриманих у ВНЗ, не обов'язково стане ефективним практиком. Тому зі шкільної лави слід мотивувати молодь

на прикладну професійну діяльність. Притому ту, для якої в конкретного юнака чи дівчини є й здібності, й бажання. Професіоналізм починається з поклику серця та бажання чомусь навчитися. Професійний потенціал школярів, а потім і студентів, має стати реальністю, причому тією, яка потрібна суспільству й державі.

Сьогодні на стадії дотрудової соціалізації молода людина стикається із серйозними проблемами. Саме на цій стадії (період юнацтва) проходить процес вибору професії – вибору власне життєвого шляху, вибору долі. На жаль, молодь є найменш підготовленою до вимог сучасного глобалізованого світу, тому соціально-психолого-педагогічна допомога (підтримка) в професійній орієнтації (як підсистемі загальної системи трудової підготовки) учням загальноосвітньої школи є вкрай необхідною. У зв'язку з цим питання соціально-професійного самовизначення повинні посідати значне місце в усій роботі школи. Цілком очевидно, що розвиток людства набирає дедалі динамічнішого характеру; зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління, а це означає, що при традиційній освіті навчити людину на все життя неможливо. Отже, слід змінювати функції навчально-виховного процесу в школі. На нашу думку, основне завдання сучасної загальноосвітньої школи – виховання людини з інноваційним типом мислення; формування комплексу психолого-вольових якостей особистості (в першу чергу, мобільності, гнучкості, спрямованості, компетентності, комунікабельності тощо), які сприятимуть успішній професійній адаптації чи зміні професії на суміжну, а в подальшому забезпечать повну самореалізацію людини.

Оскільки основним завданням діяльності шкільного соціального педагога є створення оптимальних умов соціалізації підростаючого покоління й відповідно до посадової інструкції соціального педагога навчального закладу він дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнівської молоді, вважаємо, що саме такий фахівець сьогодні повинен відігравати значну роль у профорієнтаційній діяльності загальноосвітньої школи.

Школа для сучасної дитини повинна стати не тільки й не скільки закладом, де вона отримує освіту, а стільки середовищем її проживання, місцем, де вона проводить більшу частину свого часу, реалізує значимі для неї потреби в спілкуванні, пізнанні, визнанні й успіхові. Отже, загальноосвітню школу ми розглядаємо не тільки як інститут базової освіти, але, в першу чергу, як соціально-педагогічний центр підготовки до дорослого самостійного життя, в якому навчають самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією – навчають навчатися та використовувати отримані знання у власній практико-професійній діяльності. Іншими словами, життя дитини в школі доцільно розглядати як один із значимих етапів її соціалізації – етап дотрудової соціалізації.

Ми погоджуємося з думкою С. Чистякової про те, що в цьому зв'язку значимою є концепція розвивальної освіти, ідеалом якої стає

«людина здібна» й «людина вільна». Суб'єктом освіти є особистість, здатна орієнтуватися в сучасному світі, а не лише в конкретному просторі соціально-господарської системи. Необхідно враховувати, що все більшій критиці підлягає багатовікова установка освіти на підготовку людини до конкретного типу виробництва, до стійкого теперішнього (а, по суті, до минулого), але не майбутнього. У розвивальному навчанні підтримують ідею переходу від «школи пам'яті» до «школи мислення» (Л. Ільєнков) і далі – до «школи розвитку» (В. Давидов) [1, с. 4].

Для успішного вирішення проблеми підготовки молоді до життєвої й професійної кар'єри центральну увагу в організації профорієнтаційної роботи сучасної школи соціальному педагогові потрібно приділяти розробці технологій пошукової діяльності: дослідницької, дискусійної, моделювальної, проектної, рефлексивної, орієнтованої на систематичне вивчення старшокласником себе як самоцінності, соціального простору (оточення), професійної діяльності, ринку праці й, у цілому, – соціокультурних відносин. В основі таких соціально-педагогічних технологій – формування в старшокласників узагальнювальних умінь планування, постановки мети, здатність до самоаналізу, прогнозування, прийняття рішення, аналізу проблем і ситуацій, рефлексії. При цьому генеральною лінією є підхід до освіти як до засобу соціальної безпеки, способу виживання в умовах постійного вибору: через пізнання своїх можливостей, розвиток здібностей і самореалізація на всіх стадіях та етапах проектування й закріплення життєвого та професійного шляху.

Проблема профорієнтації учнів загальноосвітньої школи за глибиною й багатоплановістю виходять далеко за межі власне школи. Вона тісно переплітається з соціально-економічними проблемами держави в цілому; є складовою соціально-орієнтованої ринкової економіки. Профорієнтація – це складне й багатопланове явище, яке поєднує економічні процеси з соціальними, освітніми – з психологічними, це сукупність виховних і навчальних впливів, що забезпечують самостійність, свідомість у виборі, оволодінні й реалізації кожним членом суспільства професійної діяльності, яка відповідає загальним потребам країни й дозволяє максимально реалізувати здібності й нахили особистості. Відомо, кожна епоха має свої ознаки: засіб виробництва, державний суспільний лад, культурні надбання, спосіб і стиль життя. Успішне соціально-професійне самовизначення школярів, на нашу думку передбачає, перш за все, готовність до побудови й реалізації життєвих, особистісних та професійних перспектив і становить собою складну організовану комплексну діяльність. Тому й допомога фахівців повинна мати комплексний, системний, соціально-педагогічний характер. Ми переконані, успіх соціально-професійного самовизначення молоді залежить від ефективної діяльності фахівців, які надають допомогу старшокласникам на етапі вибору професії. Логічно, що цю роботу повинні виконувати спеціалісти, які мають фахову підготовку –

профорієнтологи, але поки що в нашій державі жодний навчальний заклад не готує таких фахівців.

Соціально-педагогічна робота – це не данина моді. Учень школи сьогодні неспроможний активно жити, розвиватися без соціально-педагогічної підтримки, без соціально-педагогічної допомоги в задоволенні його потреб, без захисту його соціальних прав. Для шкільного соціального педагога на першому місці завжди є конкретний учень з його проблемами, поглядами, орієнтаціями, який потребує конкретної допомоги. Завдання соціального педагога полягає в допомозі та підтримці кожної молодої людини. Він повинен навчити її орієнтуватися в системі найрізноманітніших суперечливих і неоднозначних цінностей, визначати власне життєве кредо й стиль поведінки; виробляти спосіб реакції на незгоди й успіхи, гідний людині тип трудової діяльності й форми використання вільного життя – бути конкурентноспроможною особистістю.

В. Матвієвський розглядає особистість школяра, який користується попитом на ринку праці, як проблему розвитку його людських ресурсів – здібностей оволодіння видами робіт й технологіями, конвертованими на ринку праці. Розвиток людських ресурсів – основна мета й смисл дійсної освіти – пропрофесійного самовизначення – успішної кар'єри; що вимагає спеціальних умінь і навичок, засобів, інструментів – особливої технології. Концепція розвитку людських ресурсів (Human Resources Development) є провідною в міжнародній системі освіти. Розвиток ресурсів школяра – смислоутворююча мета освіти, яка реалізується у процесі оволодіння ним сучасних, тих, що користуються попитом на ринку праці, способів діяльності (проектування, презентація, просування) з використанням сучасної комп'ютерно-технологічної бази. При цьому оволодіння ресурсними, конвертованими способами діяльності складає основу вивчення будь-якого шкільного предмету, навчальні предмети при цьому слугують лише засобом досягнення вказаної мети [2].

У цьому плані є досить цікавим досвід організації круглого столу «Профорієнтація молоді – майбутнє суспільства» за участю держави, освітян, бізнесу та батьківських комітетів, метою якого є допомога юним талантам знайти своє місце в житті [7].

Ми впевнені, призначення діяльності соціального педагога в тому, щоб кожна дитина мала ситуацію успіху, виходячи з власної особистісної ситуації розвитку, можливостей і здібностей. Взагалі, головна мета діяльності будь-якого навчально-виховного закладу – виховання Людини, Людини щасливої, успішної. Ми повинні назавжди відмовитися від авторитарної моделі репродуктивної освіти і перейти до формування моделі соціо-педагогічної взаємодії, яка орієнтована на активну позицію зацікавленої співпраці школи, сім'ї й дитини у вирішенні завдань її навчання, виховання, розвитку, професійного самовизначення, завдань нівелювання й створення ситуації позитивної взаємодії з оточуючим середовищем. Соціальний педагог, на наше глибоке переконання, у

цьому процесі повинен виконувати роль організатора та координатора, тобто, бути тим ланцюжком, який об'єднає зусилля всіх суб'єктів професійної орієнтації для досягнення головної мети – свідомого і впевненого вибору професії, й як наслідок – сформована самодостатня особистість.

У сучасному суспільстві актуально й гостро постає проблема конкретної соціально-педагогічної, психологічної допомоги кожній людині в її професійному самовизначенні. Завдання соціального педагога в цій ситуації ми вбачаємо в наданні старшокласникові соціально-психологічних засобів розв'язання його особистісних проблем, пов'язаних з професійним самовизначенням. Для вирішення психологічних проблем у професійному самовизначенні особистості недостатньо дати рекомендації про те, яка професія підходить, а яка ні. Соціальний педагог повинен забезпечити соціально-педагогічні умови, які стимулюватимуть ріст людини, у результаті чого оптант сам би зміг взяти відповідальність за той чи інший професійний вибір [3, с. 31].

Проблема самовизначення особистості в узагальненому розумінні полягає в пошукові сенсу життя, визначенні свого місця й ролі в системі суспільних відносин. Ґрунтуючись на засадах соціальної педагогіки, яка в центр уваги ставить взаємодію людини із соціальним середовищем, своєчасним і актуальним вважаємо впровадження системи діяльності соціального педагога з соціально-професійної орієнтації учнів загальноосвітньої школи. Профорієнтацію розуміємо як соціально-педагогічний супровід старшокласників у процесі їхнього соціально-професійного самовизначення.

Отже, головна мета профорієнтаційної діяльності соціального педагога – створення системи діяльності загальноосвітньої школи для усвідомленого вибору професії, відповідних соціально-педагогічних умов, які здатні викликати до життя творчі сили самої особистості, дати їй простір для саморозвитку й самореалізації. Тобто, профорієнтація повинна бути засобом активізації внутрішніх резервів і можливостей людини, створення умов для формування в неї здатності до самостійного й усвідомленого рішення про вибір професії, самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Виходячи із сказаного, стверджуємо, що необхідно створити в школі таке соціально-педагогічне середовище, яке дозволить школяреві по-новому оцінити власні можливості й домагання, активізувати особистісні ресурси для вибору суб'єктивних стратегій саморозвитку та професійної самореалізації. Таке соціально-педагогічне середовище, на нашу думку, впливатиме на забезпечення повноцінного, щасливого й змістовного життя старшокласників, сприятиме оптимальній підготовці їх до діяльності в умовах суспільства, що швидко змінюється; навчить мужньо й стійко зустрічати проблеми й негативні ситуації; робити свідомий вибір своїх життєвих цілей, партнерів, протидіяти негативним тенденціям, поглядам, позиціям. Цілісну гармонійно розвинену особистість можна виховати лише

в такій само єдиній нерозчленованій соціокультурній цілісності всього життя людини, обставин, у яких вона живе [4, с. 27].

Професійний вибір, на нашу думку, – це не стільки вибір кінцевого результату (професії, посади), скільки вибір шляху професійного й особистісного розвитку. Це не стільки орієнтація на ту чи іншу спеціальність як таку, скільки самовизначення в способах оволодіння цією спеціальністю з метою конвертації їх на ринку праці. Термінологічна різниця слів «орієнтація» й «самовизначення» здається незначною, а по суті справи є принциповою.

Під час профорієнтаційної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи необхідно враховувати такі аспекти:

- освітньо-розвивальний аспект, який передбачає вирішення проблеми профорієнтації в органічному зв'язку з навчанням, вихованням і розвитком учнів;
- особистісно-суспільний аспект ставить за мету реалізацію в профорієнтаційному самовизначенні учнів особистих та суспільних інтересів, важливо при цьому готувати конкурентноспроможну особистість на ринку праці;
- соціально-економічний аспект передбачає питання аналізу реальної потреби суспільства в різних професіях, виявлення їхніх оптимальних перспектив в умовах ринку праці;
- психофізіологічний аспект – основна сутність полягає в тому, що кожен учень має різні психофізіологічні особливості, темперамент, характер; правильний вибір професії не лише визначає життєвий шлях людини, але й сприяє її психофізіологічному вдосконаленню;
- психолого-педагогічний аспект – виховання в учнів потреби в праці, формування мотивів вибору професії, потреб, інтересу, нахилів і спрямованості до майбутньої професії;
- медичний аспект – передбачає аналіз показань і протипоказань учнів до обраної професії відповідно до стану здоров'я;
- правовий аспект включає дотримання обмежень і пільг, передбачених з охорони прав молоді, яка обирає професію [5, с. 145].

Адекватний вибір професії й стійка мотивація до обраної професійної діяльності сприяють успішній адаптації молодих фахівців в обраній професії. У свою чергу, успіх професійного самовизначення молоді залежить від ефективності діяльності фахівців, які надають допомогу старшокласникам на етапі вибору професії.

Таким чином, ураховуючи специфіку діяльності соціального педагога – фахівця, який здійснює соціально-педагогічну діяльність, об'єктом якої є діти та молодь, що потребують підтримки й допомоги у процесі соціалізації як основної умови самореалізації, самоствердження особистості, ми розглядаємо його як організатора й координатора у розв'язанні проблем вибору професії. Базисними компонентами діяльності шкільного соціального педагога вважаємо: особистісно-середовищний підхід,

індивідуально-особистісну спрямованість і соціальну орієнтацію в їх єдності. Ми переконані, що найбільш перспективною в рамках особистісно-орієнтованого підходу до подальшого розвитку системи профорієнтації є теорія саморегуляції діяльності у підготовці до професійного самовизначення. Система саморегуляції розглядається в цьому випадку як форма існування суб'єктного досвіду (вміння саморегуляції під цим кутом зору виступають як репрезентація можливостей досвіду суб'єкта). Отже, школа повинна готувати учнів до трудового життя, формуючи комплекс таких якостей особистості, які допоможуть їй бути затребуваною, компетентною й конкурентноспроможною.

Список використаної літератури

1. Чистякова С. Н. Комплект учебно-методической документации для проведения профессиональных проб / С. Н. Чистякова. – Кемерово, 1995. – 143 с. **2. Матвиевский В. Я.** Востребованность школьника или как стать ресурсным / В. Я. Матвиевский. – М. : БИФ «Инновац. образ. центр», 2001. – 128 с. **3. Митина Л. М.** Психология развития конкурентоспособной личности : [2-е изд., стер.] / Л. М. Митина. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2003. – 400 с. **4. Школа** социального успеха (Прогнозы. Ожидания. Действительность) / [под общ. ред. Н. А. Реуцкой, Н. А. Рототаевой]. – [4-е изд.]. – М. : Изд-во. МГУП, 2000. – 65 с. **5. Сазонов И. А.** Теория и практика профессиональной ориентации школьников : дис. д-ра. пед. наук : 13.00.01 / Сазонов Игорь Александрович. – Оренбург, 2001. – 305 с. **6. Гриневич Л.** Школа може підрізати крила, якщо система орієнтована на середній результат / Лілія Гриневич // Презентація НУШ в Лондоні: Розробка політики для розвитку талантів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/user/novivni/novini/2017/01/23/liliya-grinevich-v-londoni-z-prezentacziyeu-%E2%80%9Cnush-rozrobi> **7. Слово** бізнесу: професіоналізм починається з поклику серця. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kint.com.ua/strategyfirm2015/krugliystil>

Отрощенко Н. Л. Соціально-педагогічний аспект у профорієнтаційній роботі загальноосвітньої школи

У статті наголошено, що сьогодні саме людський капітал, а не матеріальні засоби виробництва, є чинником підвищення конкурентоспроможності та економічного зростання країни. Професійний потенціал школярів, а потім і студентів, має стати реальністю, причому тією, яка потрібна суспільству й державі. Акцентовано на тому, що питання соціально-професійного самовизначення учнів повинні посідати значне місце в усій роботі школи. Резюмовано, що успіх професійного самовизначення молоді залежить від ефективності діяльності фахівців, які надають допомогу старшокласникам на етапі вибору професії.

Ключові слова: інвестування, людський капітал, соціально-професійне самовизначення, соціальний педагог, конкурентоспроможність.

Отрошенко Н. Л. Социально-педагогический аспект в профориентационной работе общеобразовательной школы

В статье отмечено, что сегодня именно человеческий капитал, а не материальные средства производства, является фактором повышения конкурентоспособности и экономического роста страны. Профессиональный потенциал школьников, а потом и студентов, должен стать реальностью, причем той, которая нужна обществу и государству. Акцентируется на том, что вопросы социально-профессионального самоопределения учащихся должны занимать значительное место во всей работе школы. Резюмировано, что успех профессионального самоопределения молодежи зависит от эффективности деятельности специалистов, оказывающих помощь старшеклассникам на этапе выбора профессии.

Ключевые слова: инвестирование, человеческий капитал, социально-профессиональное самоопределение, социальный педагог, конкурентоспособность.

Otroschenko N. Socio-Pedagogical Aspect of Vocational Guidance Secondary School

The article noted that today it is human capital rather than the material means of production, is a factor of competitiveness and economic growth of the country. There are different forms of investment in human capital, but the main and most important form of investment is education, which is most effective. Professional potential of students, and then students must become a reality, and that which is needed by society and the state. Accented on the fact that the socio-professional self-determination students must take a considerable place in the work of the school. The life of a child in school should be considered as one of the important stages of socialization stage Gurudeva socialization. Summarized that the success of professional self-determination of young people depends on the effectiveness of specialists providing assistance to pupils at the stage of choosing a profession. Career guidance should be a means of enhancing internal reserves and possibilities of the person, creation of conditions for forming the ability of independent and informed decisions about career choices, self-realization in the future professional activity. The school must prepare students for a working life, forming a complex of personality traits that will help her be popular, competent and competitive

Key words: investment, human capital, socio-professional self-determination, social worker, competitiveness.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.